

SOCIALNA FUNKCIJA ZDRUŽENEGA DELA, SOCIALNA POLITIKA IN SOCIALNO DELO V OZD

Pavla Rapoša-Tajršek, Maja Vojnovič

1. Človeka - delavca ne moremo obravnavati zgolj z vidika njegove pripadnosti delovni organizaciji, temveč glede na celoto njegove življenjske aktivnosti, ki poteka v različnih skupinah in institucijah v družbenem okolju. Zato se pri razmišljanju o socialni funkciji združenega dela ne omejujemo le na delovno organizacijo kot nosilko te funkcije, pač pa upoštevamo povezanost socialne funkcije organizacije združenega dela s socialno politiko v širši družbi.

Koncept socialne politike kot funkcije združenega dela posebej poudarja vlogo delavcev v združenem delu pri načrtovanju in uresničevanju socialne politike v delovni organizaciji in v družbenem okolju. Odločujoča vloga delavcev pri kreiranju delovnih in življenjskih razmer v delovni organizaciji in v družbeni skupnosti je pomemben faktor humanizacije dela in življenja, ki pa se lahko uresničuje le v takšni meri, kolikor je že preseženo nasprotje med ekonomsko in socialno funkcijo oziroma ekonomskim in socialnim razvojem v družbi.

Podrejenost socialne funkcije v družbi in v delovni organizaciji, ki je značilna za kapitalistične družbenoekonomske odnose, v katerih so delavci zgolj sredstvo za akumulacijo kapitala, se ohranja tudi v administrativnem socializmu, ki delavca še naprej reducira na raven produkcijskega faktorja, za katerega skrbi - podobno kot v sodobnih kapitalističnih sistemih - država.

Humanistični vidik socialne funkcije kot oblike samoupravnega odločanja o življenjskih potrebah ljudi in razvojnih ciljih družbe se lahko uresniči šele v družbi, v kateri prevladata družbena lastnina proizvodnih sredstev in samoupravni položaj delavca, ki ne dobiva več mezde kot nadomestila za uporabo svoje umske in fizične moči, temveč postane gospodar celotnega dohodka. Navedenih pogojev ni mogoče uresničiti čez noč, zato prihaja na ni-

Žji stopnji razvitosti proizvodjalnih sil in ob nepopolno uveljavljenih samoupravnih odnosih do zapostavljanja socialnih vidikov družbenega razvoja na račun ekonomskega področja. V takšnih razmerah socialna politika v organizacijah združenega dela in v družbi kot celoti ne more biti enakovredni del integralne razvojne politike, temveč ostaja dopolnilo in korekcija ekonomskega razvoja.

2. Konceptualna zasnova naše socialne politike kot zavestno organizirane družbene dejavnosti, katere funkcija je zagotavljanje socialne in materialne varnosti ljudi ter izboljševanje njihovih delovnih in življenjskih razmer, se v navedenih razmerah, ki jo silijo v vlogo korektivnega faktorja, ne more ustrezno uveljaviti. Če je ne želimo zreducirati le na parcialne ukrepe individualne skrbi, se mora vključiti v širše sistemske (družbene) rešitve na področju prerazdelitve dohodka in oblikovanja sistema družbene solidarnosti in vzajemnosti ter zagotoviti prežemanje različnih področij družbenih in gospodarskih dejavnosti s socialnimi elementi. To pomeni, da mora koncipiranje socialne politike zagotoviti: da se na ravni širših družbenopolitičnih skupnosti uveljavijo osnovni regulativi, ki morajo zagotoviti takšno porabo družbenih sredstev, ki bo primarno služila zadovoljevanju osnovnih potreb ekonomsko najbolj ogroženih skupin prebivalstva in zagotovila minimum življenjskega standarda neproduktivnemu prebivalstvu; da se na ravni regije in občin, upoštevajoč razvojne možnosti območja in stopnjo solidarnosti na tej ravni, spodbujajo diferencirani pristopi v razvoju tistih dejavnosti, ki razširjajo minimum socialne eksistence; da se v okviru organizacij združenega dela - kot osnovnih asociacij samoupravljalcev nad sredstvi za delo - nadalje dograjuje minimum zagotovljene socialne varnosti, upoštevajoč korelacijo s povečanjem produktivnosti dela in občutkom solidarnosti za usodo posameznika. Le v takem vrstnem redu in obsegu je moč prenašati socialno politiko v organizacijah združenega dela.

S pretiranim zoževanjem socialne politike na širših ravneh in prevelikem poudarjanjem pomena in odgovornosti za socialno varnost ljudi na ravni organizacij združenega dela (kar se danes vse bolj pojavlja kot zahteva v nekaterih družbenopolitičnih dokumentih) bomo dejansko začeli uvajati preživele oblike tradicionalne solidarnosti v okviru širše družine in preživele ob-

like cehovskih odnosov v posameznih skupinah proizvajalcev ter tako vplivali na povečanje družbenih neenakosti med ljudmi. Zanimarili bomo namreč številne dejavnike, ki vplivajo na različno uspešnost delovnih organizacij in s tem na različni osebni standard delavcev v njih (takšni dejavniki so na primer različni produkcijski pogoji - naravne okoliščine, stopnja razvoja znanosti in tehnologije, organiziranost proizvodnega procesa itd.; delovanje trga, monopoli kot rezultat produkcijskih tvorcev dela in kot rezultat administrativno določenih prednosti itd.).

Konceptualna zastavitev socialne politike ne sme zoževati svojega manevrskega prostora le na področje (pre)razdelitve, temveč zahteva iskanje povezave med ekonomsko produkcijo na eni strani ter socialno politiko in njenimi elementi na drugi strani. Razdelitve oziroma distribucije namreč ni mogoče obravnavati ločeno, neodvisno od produkcijskih pogojev in samo v njej iskati možnosti za zmanjševanje družbenih neenakosti.

3. Temeljna vprašanja socialne politike, ki izhajajo iz njene povezanosti z razvojno politiko družbe, je tako mogoče uspešno reševati samo ob tesni povezanosti socialne politike temeljnih organizacij združenega dela z drugimi nosilci interesnega, samoupravnega in družbenopolitičnega organiziranja (s samoupravnimi interesnimi skupnostmi, krajevnimi skupnostmi, družbenopolitičnimi skupnostmi in organizacijami). Pri tem gre predvsem za naslednja vprašanja:

- Vključevanje planiranih socialnih sprememb (humanizacija in izboljšanje delovnih in življenjskih pogojev, povečevanje socialne varnosti, dvig kulturne in izobrazbene ravni posameznikov itd.) v načrtovanje celovite razvojne politike (koncipiranje družbenega in ne samo ekonomskega razvoja) in s tem enakovrednega uresničevanja ekonomske in socialne funkcije združenega dela.
- Širjenje vsebine socialne politike tako v pogledu življenjskih in delovnih pogojev, ki jih obsega, kot v pogledu populacije, ki jo vključuje (ne le socialno ogroženi posamezniki in skupine, temveč vsi zaposleni in člani njihovih družin).
- Uveljavljanje vseh elementov socialne politike kot integralnega dela

- družbene reprodukcije in ne le dela družbene porabe.
- Normativno urejanje socialne politike oziroma področij njenega delovanja; povezovanje zadovoljevanja vsestranskih potreb ljudi in razdelitve potrošnih sredstev s stvarno kolektivno lastnino delavcev nad pogoji produkcije itd.
4. Uveljavljanje koncepta socialne politike kot funkcije združenega dela v samoupravni socialistični družbi povečuje potrebe in možnosti za nadaljnji razvoj socialnega dela v OZD. Vendar pa težje gospodarske razmere, kljub poudarjeni vlogi OZD pri uresničevanju socialne varnosti delavcev in pri izboljševanju njihovih življenjskih in delovnih pogojev, danes zaostreje odnos do socialne problematike v OZD in, poenostavljeno gledano, nemalokrat zavirajo uspešno razvijanje socialnega dela v njih. Pri tem ne gre le za dejstvo, da neugodni pogoji gospodarjenja vplivajo na zmanjševanje obsega sredstev za zadovoljevanje skupnih potreb delavcev in njihovo socialno varnost, temveč tudi za ponovno podrejanje humanizacije dela ter razvoja in osvoboditve človeka neposrednim ekonomskim učinkom, ekonomski racionalnosti. Zreducirati vse probleme na ekonomske probleme, abstraktno postaviti ekonomijo iz vseh drugih področij družbenega življenja pa pomeni (po L. Markoviću) način abstrahiranja od razrednega značaja družbene proizvodnje in reprodukcije življenja v večni nujni objektivni zakon. V takšnih razmerah se v naši družbi in še posebej v združenem delu zaostreje protislovja, povezana z vlogo socialnega dela, protislovja med ekonomsko učinkovitostjo ter humanizacijo delovnih in življenjskih razmer in uveljavljanjem družbenega položaja delavcev. Kljub deklarirani skrbi za človeka se v praksi gleda na socialno delo zgolj z vidika "porabe", ki obremenjuje ustvarjeni dohodek, ter z vidika prispevka socialnega dela k reprodukciji delovne sile oziroma k ohranjanju zmožljivosti delovne sile v imenu ohranjanja in razvoja procesa proizvodnje. Še vedno se v okviru razvojne politike v veliki meri podcenjujejo ali celo povsem zanemarjajo socialni vidiki in precenjujejo tehnološko-ekonomski vidiki razvoja OZD.
5. Načelne opredelitve, po katerih je človek končni smoter in cilj razvoja socialistične družbe, se v praksi podrejujejo tehnokratski miselnosti, ki reducira delavca na nivo t.i. človeškega faktorja. Takšno pojmovanje je izraz še

obstoječe odtujitve delavcev, ki (še) ne odločajo v celoti o pogojih in rezultatih svojega dela. Zato se v organizacijah združenega dela sprejemajo tudi takšne odločitve, ki obravnavajo delavca zgolj kot sredstvo za doseganje omejenih ekonomskih ciljev. Nasprotja med potrebami delavcev in ozkimi podjetniškimi interesi v marsičem vplivajo na položaj poklicnih izvrševalcev socialne funkcije v družbi in v OZD, med katerimi so v najbolj protislovnem položaju socialni delavci. Vodstva delovnih organizacij jim večkrat poskušajo naprtiti vse breme odgovornosti za izvrševanje socialne funkcije, ki jo reducirajo na socialnovarstveno funkcijo in s tem vnaprej onemogočijo njeno integriteto in enakopravnost z ekonomsko funkcijo. V takšnih okvirih je socialnemu delu večkrat vsiljena izrazito problematična vloga kontrolnega in represivnega dejavnika oziroma vloga skrbnika, ki ohranja uporabnost delovne sile. Tako pojmovano in podcenjevano socialno delo v OZD pa ne more izražati interesov delavcev, temveč služi birokratskim in tehnokratskim interesom; njihov eksponent lahko hitro postane socialni delavec, ki ni dovolj osveščen o protislovljih, ki spremljajo uveljavljanje samoupravnega položaja delavcev.

Nosilec tehnokratskih interesov zelo ustreza, če lahko odrinejo socialnemu delavcu vse nerešljive probleme, s čimer oni premagujejo občutke lastne krivde in popolne brezuspešnosti; ustreza jim, če mu uspejo podtakniti vlogo manipulatorja z ljudmi in ga tako poistovetiti z lastnimi interesi, kar pa socialnega delavca strokovno in moralno povsem onemogoči. Vodo na mlin podjetniški miselnosti predstavlja socialni delavec, ki ni osveščen o svoji vlogi in ki nima potrebnega znanja, zato se ne more uveljaviti niti pri neposredni pomoči delavcem niti pri odkrivanju potreb in problemov ter planiranju rešitev na ravni delovne organizacije in v družbenem okolju. Tak socialni delavec se brezupno ubada s posledicami neodgovornosti drugih dejavnikov v OZD ali pa se zavaruje pred nevarnostjo neposrednega stika z delavci na ta način, da prevzame birokratski način dela in postane nekritični eksponent poslovno-tehnične hierarhije. Le socialni delavci, ki se zavedajo obstoječih protislovlj med ekonomsko in socialno funkcijo v OZD in razpetosti svoje delovne vloge med interese ekonomske učinkovitosti in humanizacije dela, se uspešno izognejo nevarnosti, da bi postali manipulatorji in da bi bili obenem tudi sami objekt manipulacije. Z anga-

Žiranim strokovnim in družbenim delom si zagotovijo neodvisen položaj, ki jim omogoča nuditi strokovno in človeško pomoč delavcem, ki so se znašli v težavah zaradi organizacijskih in tehnoloških pogojev ali zaradi odnosov pri delu, v družini in širšem življenjskem okolju; po drugi strani pa si prizadevajo, da bi vplivali na planiranje socialnega razvoja v OZD in v družbenem okolju, saj lahko le na ta način preprečijo negativne socialne posledice ekonomskih odločitev in zagotovijo boljše osnovo za zadovoljevanje življenjskih potreb delavcev in njihovih družin.

Oba navedena vidika socialnega dela v organizacijah združenega dela zaradi svoje zahtevnosti pogosto presegata moči in znanje posameznika, ki se poleg tega neredko ubada še z neosveščenostjo, nezkušenostjo, pomanjkljivo usposobljenostjo za delo na tem področju, odsotnostjo strokovne referenčne skupine in premajhno podporo in razumevanjem drugih strokovnih delavcev ter samoupravnih in političnih dejavnikov v OZD. Njegova naloga je toliko težja, kolikor bolj se v delovni organizaciji ohranjajo elementi mezdnih odnosov, ki delavca upoštevajo le kot delovno silo. V tem primeru bo socialni delavec nujno razpet med podjetniške interese in potrebe delavcev, med poslovno in socialno etiko. Od tega, kako mu bo uspelo premagati navedeno konfliktno situacijo, je odvisno uspešno uresničevanje njegove človeške, poklicne in družbene funkcije.